

Љубица Ђоровић
Библиотека града Београда
ljubicacorovic@gmail.com

821.163.41-1.09 Кујунџић Ј.
821.163.41-1.09 Стојадиновић М.
https://doi.org/10.18485/ai_pesnikinje.2018.ch10

СРПСКЕ ПЕСНИКИЊЕ НА ПРВОЈ ЛИНИЈИ.
ЈЕЛЕНА ЈЕЛА КУЈУНѢИЋ
И МИЛИЦА СТОЈАДИНОВИЋ
СРПКИЊА НА ПОПРИШТУ ТУРСКОГ
БОМБАРДОВАЊА БЕОГРАДА 1862. ГОДИНЕ.

Српска песникиња Јелена Јела Кујунџић у свом девојачком дневнику бележи утиске приликом бомбардовања Београда од стране турске посаде са Београдске тврђаве. Пар недеља доцније, већ афирмисана књижевница, Милица Стојадиновић Српкиња, са бомбама изрване београдске калдрме пише прву српску ратну репортажу. Стицајем околности, о истим догађајима оставиће своје белешке и позната француска књижевница, Амабле Тасти, мајка тадашњег француског конзула у Србији. Рад је посвећен слици Београда током бурних догађаја у лето 1862. године из пера српских песникиња, као и одјеку ових догађаја у европској јавности.

Кључне речи: српске песникиње, Јелена Јела Кујунџић, Милица Стојадиновић Српкиња, Амабле Тасти, бомбардовање Београда 1862. године.

Први и Други српски устанак (1804–1813, 1815) означили су почетак обнове српске државности, која је кроз читав XIX век неуморно подржавана истрајном борбом и на дипломатском пољу. Кнез Милош Обреновић (1815–1839) вештим потезима стално је сузбијао турску, а проширивао српску власт. Султан Махмуд

II (1808–1839) издао је 15. августа 1830. хатишериф, којим је Србија постала аутономна кнежевина у оквиру Османског царства. Предвиђено је да Турци напусте Србију, изузев посада у старим „царским градовима“ (Београду, Шапцу, Смедереву, Ужицу, Соко Граду и Кладову). Хатишериф је 12. децембра свечано прочитан на Ташмајдану, на дан када су Карађорђеви установили 1806. године освојили београдску варош. Тиме је модерна српска држава, као аутономна кнежевина, обновљена на истом простору на којем се скоро четири века раније угасила Српска деспотовина (1459). Новим хатишерифом из 1833. године Србији је присаједињено шест спорних нахија изван Београдског пашалука, које су се налазиле у њеном саставу за време Првог српског устанка. Био је то још један велики корак у борби Србије за независност.¹

Повратком династије Обреновић на српски престо 1858. године и другом владавином кнеза Михаила (1860–1868) започета је последња, одлучујућа фаза у борби Србије за независност. Низом закона кнез је ограничио тзв. „Турски устав“ из 1838. године, што је узнемиравало Порту. После инцидента на Чукур чесми на Дорћолу 16. јуна 1862, када је турски војник тешко повредио српског дечака, избили су и оружани сукоби. Два дана касније, турски гарнизон започео је бомбардовање београдске вароши.²

Мање је позната чињеница да су непосредна сведочанства овог догађаја, у форми дневничких записа и документарне прозе оставиле две српске песникиње. Једна сасвим млада, осамнаестогодишња девојка, која

1 Љубица Ђоровић и Владимир Томић, *Кључеви Белој града. Београд 1867. године = Keys to the White City. Belgrade 1867.* (Београд : Београдска тврђава, 2017), 3.

2 Ђоровић и Томић, *Кључеви Белој града...*, 9

изазвана управо овим догађајима започиње своју списатељску делатност и друга, у зениту свог стваралаштва и славе. Реч је о Јелени Јели Кујунџић, доцније Новаковић и Милицы Стојадиновић Српкињи.

Јелена Јела Кујунџић је рођена у Београду, 1844. године, у имућној занатлијској породици. Основно образовање стиче у приватном Заводу за васпитање женскиња Чеха Шпачека (1857–1860).³ Под утицајем романтичарских идеала Омладинског покрета, Јелена Кујунџић је писала песме које је, као и њен брат Милан Кујунџић, доцније познатији по свом псеудониму Абердар, објављивала у Књижевном листу *Даница*.

Павле Поповић, у свом тексту посвећеном Јеленином будућем мужу Стојану Новаковићу, забележиће: „Она је била девојка свога времена, волела књижевност, примила омладинске идеје. У авлији куће њена оца – која је излазила на Јакшићеву улицу и Обилића венац – био је један велики дуд, и она је, кажу, често на њему читала и писала песме“.⁴

Булад турске артиљерије са Београдске тврђаве, у јуну 1862. године, затећи ће Јелену и њено друштво у непосредној близини ратних дејстава. Практично су избегли под паљбом, хитајући кућама и окупљајући се у бежанији, склањајући се што даље од Турака. Леп летњи дан претворио се у болно искуство које ће детаљно описати у својим дневничким записима:

„Приликом бомбардовања ја сам себе држала за изгубљену, будући Ашир-пашини топови бејаху за моје ухо врло ужасни. /.../ Мени се учини онда да ме је Бог

3 Стојан Новаковић, прев., [предговор] *Својој њокојној жени Јели у А. В. Дружинин: Паулина Сасовица* (Мостар: Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића, 1908), XI

4 Павле Поповић, „Млади Новаковић“ у *Споменица Св. Новаковића* (Београд : Српска књижевна задруга, 1921), 30.

на ново створио, кад нисам била жртва душманској освети, па почнем часове мога будућег живота на нешто ценити. И то је што ме изазва да бележим сваку тачку и случај који се у мом животу догађао буде.

3^{-her} јуна 1862. беше лепо време, и свет се по улицама размилео нестрпљиво очекујући када ће чути глас од музике, да га позове променади. Банда отпоче свирати а младеж весела шетати се горе доле, са несташним погледима једно друго предусрећући. И мене то лепо време измамило беше. И ја поверовах оном сјајном сунцу да ће непре-стано онако сјати, као што се после подне чињаше. Не знадох да ће и оно преварити.⁵

Делове девојачког дневника Јелене Кујунџић објавиће пола века по њиховом настанку њена тадашња симпатија а убрзо потом и супруг, познати књижевник Стојан Новаковић. У пропратном тексту записаће да: „Одломци који се овде наводе могу показати расположења и домаћу страну оног времена“.⁶

Непосредно пре бомбардовања Београда, Новаковић ће у кругу Српског омладинског покрета упознати Јелену и њеног две године старијег брата. Историја њихове младачке љубави била је „романтична“, како ће је окарактерисати и Павле Поповић у свом тексту *Млади Новаковић*. Од 1862. до 1864. године, будући супружници ће размењивати, не само нежна осећања, него и стихове које ће објављивати и у периодици.⁷

Када се заљубила у Новаковића, подстакнута његовим обећањима и поезијом коју су заједно писали, Јелена је веровала да ће у браку бити места и за њене књижевне амбиције.

5 Јелена Јела Новаковић, „Бомбардање Београда 5. јуна 1862. Из девојачког дневника пок. Јеле Ст. Новаковићке“, *Годишњица Николе Чујића* књ. XXXII Београд (1913): 163

6 Новаковић „Бомбардање...“, 162

7 Поповић, „Млади Новаковић“, 29–31.

У Архиву Српске академије наука и уметности је сачувана породична преписка Стојана Новаковића. У писму сину Милети, од 31. децембра 1898. године читамо Јеленину исповест: „И мене је вукла жеља за поезијом, за списатељством, за науком вишом; али, у оно доба није био обичај да се женско дете много школује... И ја сам се покорила том животу и дала се упрегнути као вочић, само сам почела читати много и то ноћу. Здравље ми се почело рушити, у тај се мах јави твој отац и тако се сав девојачки живот по пропису извршио.... Од нове [1865. године, примедба Љ. Ђ.] почнемо издавати *Вилу*, то је нов посао. То су ми биле прве коректуре а за њима су се низале друге кроз цео живот...“⁸

Ипак, и поред свих породичних обавеза, Јелена Новаковић преводи са француског новеле Жорж Санд (George Sand) и роман *Досија* Анри Гревил (Henry Gréville).⁹

У жеку бомбардовања, почетком јула 1862. године, „не могавши срцу одолети“¹⁰, на првој линији београдских барикада нашла се и „Врдничка Вила“, „песмотворка и списатељка србска“¹¹, већ афирмисана песникиња Милица Стојадиновић Српкиња, која са бомбама изроване београдске калдрме пише прву српску ратну репортажу. Њен извештај из Београда, под насловом *Срце и барикаде*, биће објављен у мађарској штампи. Непо-

8 Јелена Новаковић сину, 31. децембар 1898. (Архив САНУ, СН-2622)

9 Јелена Новаковић, прев., „Последња вила. Новела од Жил Сандо“, *Отаџбина* год 1, св. 1 (1875): 268–275; Јелена Новаковић, прев. „Досија“, *Видело*, год. XVI, бр. 10–39 (1885)

10 Милица Стојадиновић Српкиња, „Писма Милице Стојадинове-Српкиње Ђорђу Рајковићу. I [писмо од] 7. јула 1862. *Јавор*, год. XVI бр. 22. Нови Сад (28. мај 1889): 349–350.

11 Јован Скерлић, „Милица Стојадиновић-Српкиња. Књижевна слика“ у *Сјоменица Милице Стојадиновић-Српкиње* (Београд: Одбор београдских девојака, 1907), 1.

средне утиске износи у писму Ђорђу Рајковићу од 7. јула 1862. године. Писмо је објављено 28. маја 1889, у ново-садском листу *Јавор*:

„Ј сам цео дан у Београду била, и провела га само у обилазеном барикади и у гледану ратника они. Кад сам у вече полазила, чисто би плакала, што одлазити морам. Ј нисам имала ни пасоша, до само дампфифску билету до под Београд па замолим оне стоећесрбске чиновнике, кои ме драговољно пуне. Никад нисам тако весело по Београду, као сад ходала, едно што свуда срета браћу под оружјем, из ког ми сѣваше зраци лепше будућности, а друго што е Београд сад србски Београд.“¹²

„Жарка родољубица“, како је саму себе звала, Милица Стојадиновић Српкиња (1828–1878) је била је од стране својих романтичарских савременика поштована и вољена у целом српству. Песме објављује у периодици од своје тринаесте године, најпре у *Србском народном листу*, потом у *Војвођанци*, *Седмици*, *Шумадинци*, *Фрушкојорци*, доцније у *Даници*, у *Пуйнику* и *Комарцу*. Књиге песама објављује 1850, 1855. и 1869. године. Јован Скерлић ће у свом есеју о Милицы Стојадиновић Српкињи приметити: „Она је била једна од оних врло ретких наших песника тога доба који су имали симпатија за Србију. Наши романтичари, чак и они из Србије, чак и Љубомир П. Ненадовић, унук и син хероја из борбе за ослобођење, имали су љубави и песама само за кршчеве Црне Горе и њене јунаке, а Србија им је изгледала обична, земска, недостојна да се њени истрајни напори и прозаично напредовање опева на једној романтичарској лири“. „Српскост“ и љубав к роду“, то је главна, ако не и једина тема њене лирике.¹³

12 Стојадиновић Српкиња, „Писма...“, 349.

13 Скерлић, „Милица Стојадиновић Српкиња...“, 4–5.

Јован Скерлић не налази песнички таленат у Милициним стиховима, оцењује их као безизразне и хладне и жали што је своја интимна осећања брижљиво скривала од јавности. Ипак, средином XIX века било је веома неуобичајено сав се посветити књижевности, и за мушкарце а камоли за жене. Одбијајући брачне понуде, песникиња остаје у кругу породице све до очеве смрти, када напушта кућу и имање и без икаквих средстава за живот прелази у Београд.

Лудвиг Аугуст Франкл (Ludwig August Ritter von Frankl-Hochwart), аустријски песник, витез од Хохварта, упознао је Милицу Стојадиновић Српкињу у бечком дому Мине Караџић 1851. године и водио је са њом преписку до краја њеног живота. По смрти песникиње посветиће јој један изузетан есеј, налазећи инспирацију и у њеној поезији као и у њеном животу. Сам Франкл примећује како је је: „једном Немцу пало у део да исприча Србима шта су имали и шта су изгубили“.¹⁴

Есеј је објављен у српском преводу у *Сјоменици Милице Стојадиновић Српкиње*, који је приредио Одбор београдских девојака 1907. године, прикупљајући средства за споменик песникињи, рад вајара Јована Пешића, који је и подигнут поред манастира у Врднику.

Стицајем околности, о бомбардовању Београда 1862. године оставиће своје белешке и једна позната француска књижевница, Амабле Тасти (Amable Tastu). Припадала је књижевном кругу Шарла Нодијеа (Charles Nodier). Виктор Иго (Victor Hugo) јој посвећује своју песму *Мојсије на Нилу*; Шатобријан (Francois Rene De Chateaubriand) говори о њој у својим *Мемоарима*. Њене збирке песама савремени критичари, међу којима и сам

14 Лудвиг Аугуст Франкл, „Милица Стојадиновић. Биографски подаци“ у *Сјоменици Милице Стојадиновић-Српкиње* (Београд : Одбор београдских девојака, 1907), 65.

Сент Бев (Sainte Beuve), дочекују са похвалама. У зрелим годинама пише низ поучних новела и популарних књига за омладину.

У Београд мадам Тасте долази почетком 1862. године, код свог сина, француског конзула у Србији. Становали су у хотелу *Српска круна*, на Великом, данас Студентском тргу. Српска историја и, посебно, народна поезија нису јој били непознати. Њена маћеха, Елиза Војар (Élisa Voïart), била је познати преводаца српских песама на француски језик. У својим успоменама, госпођа Тасте ће записати да јој је било пријатно што живи „у средини једног ратничког и песничког народа“.

Прве турске гранате испале на Београд са тврђаве погодиле су хотел *Српска круна*, тачније, прозоре француског конзулата. Значајан део својих успомена, чији су делови објављени у Нансију 1887. године, француска књижевница Амабле Тасте посвећује бурним догађајима у Београду, у којима је, стицајем околности, и сама учествовала.¹⁵

Поменимо овом приликом личну храброст још једне даме са прве линије београдских барикада 1862. године. За време бомбардовања кнез Михаило Обреновић се налазио на путу по западној Србији, док је кнегиња Јулија била у Београду. И поред велике опасности, није желела да напусти Двор. Милица Стојадиновић Српкиња извештава да „Княгия често сама са једним момком обиђе све барикаде, ранџнике, логор“.¹⁶

Кнегиња се није обазирала на чињеницу да је бомбардовање изазвало велику панику у вароши и да је велики број грађана избегао. Једно топовско ђуле

15 Mémoires de l'Académie de Stanislas, 1886, 6e série, t. IV. Nancy, 1887. Discours de réception de M. F. Des Robert p.p. L-LXXXIV овде стр. LXXIX-LXXX

16 Стојадиновић Српкиња, „Писма...“, 350.

погодило је и сам Двор. Тек када јој је предочено да ће турска војска вероватно продрети у град, и да би у тим околностима могла бити заробљена, што би представљало велику опасност, али и понижење за кнеза, прешла је у Топчидер.

Литература:

Архивска грађа

Јелена Новаковић сину, 31. децембар 1898. (Архив САНУ, СН-2622)

Публикације:

- Стојадиновић, Милица Српкиња. „Писма Милице Стојадиновићеве-Српкиње Ђорђу Рајковићу. I [писмо од] 7. јула 1862. *Јавор*, год. XVI бр. 22. Нови Сад (28. мај 1889): 349–350. Штампано.
- Скерлић, Јован. „Милица Стојадиновић-Српкиња. Књижевна слика“ у *Сјоменица Милице Стојадиновић-Српкиње*, 1–30. Београд : Одбор београдских девојака, 1907. Штампано.
- Франкл, Лудвиг Аугуст. „Милица Стојадиновић. Биографски подаци“ у *Сјоменица Милице Стојадиновић-Српкиње* 31–68. Београд : Одбор београдских девојака, 1907. Штампано.
- Новаковић, Стојан, прев., [предговор] *Својој њокојној жени Јели*, I–XLVI у А. В. Дружинин: *Паулина Сасовица*. Мостар: Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића, 1908. Штампано.
- Новаковић, Јела. „Бомбардање Београда 5. јуна 1862. Из девојачког дневника пок. Јеле Ст. Новаковићке“. *Годишњица Николе Чујића* књ. XXXII Београд (1913): 162–175. Штампано.
- Поповић, Павле, „Млади Новаковић“ у *Сјоменица Св. Новаковића*, 7–46. Београд : Српска књижевна задруга, 1921. Штампано.

Ђоровић, Љубица и Владимир Томић, *Кључеви Белої града. Београд 1867. године* = Keys to the White City. Belgrade 1867. Београд : Београдска тврђава, 2017. Штампано.

Ljubica Ćorović

SERBIAN POETESS ON THE FIRST LINE

Jelena Jela Kujundžić and Milica Stojadinović Srpkinja
at the Spot of the Turkish Bombing of Belgrade in 1862

Summary

The young Serbian poetess Jelena Jela Kujundžić in her's diary notes direct impressions during the bombing of Belgrade by the Turkish crew from the Belgrade Fortress. An eighteen year old girl testifies about a beautiful summer day who was lured to the promenade and a public orchestra that performed popular melodies just before the first destructive artillery strikes. The crisis that arose after the incident on Ćukur ferry at Dorćol, when a Turkish soldier seriously injured a Serb boy, culminated in strikes against the Belgrade town. During the bombing, a couple of weeks later, "unable to resist the heart", "on the first line of the barricade, there was also already affirmed poetess Milica Stojadinović Srpkinja which writes the first Serbian war reportage. As a result of the circumstances, a well-known French writer, Amable Tastu, the mother of the contemporary French consul in Serbia, will leave her notes on the same events. This paper is dedicated to the image of Belgrade during the tumultuous events in the summer of 1862 from the pen of Serbian poets, as well as the echo of these events in the European public.

Key words: Serbian poetess, Jelena Jela Kujundžić, Milica Stojadinović Srpkinja, Amable Tastu, Turkish Bombing of Belgrade in 1862.